

Grundmurar i kvarteret Rådstugan

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning L2009:7173, stadslager
Gamla staden 1:1
Norrköpings socken
Norrköpings kommun
Östergötlands län
Östergötland

Marcus Asserstam

Grundmurar i kvarteret Rådstugan

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning L2009:7173, stadslager

Gamla staden 1:1

Norrköpings socken

Norrköpings kommun

Östergötlands län

Östergötland

Marcus Asserstam

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2020

Samtliga foton av Marcus Asserstam.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

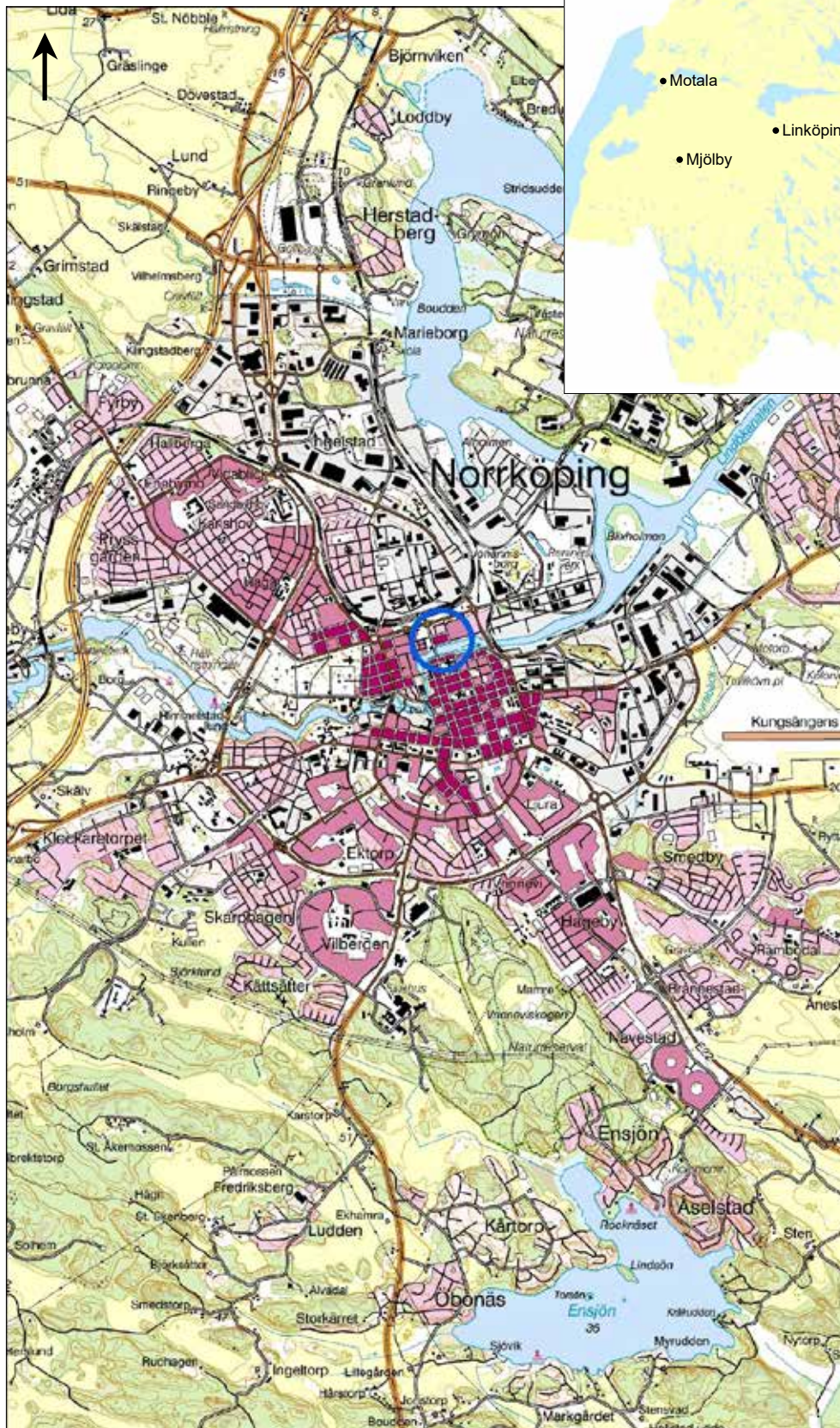
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-870-0

Tryck: JustNu, Västerås 2020

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Syfte och metod	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Norrköpings historia	5
Tidigare undersökningar	7
Undersökningsresultat	8
Tolkning och diskussion	12
Referenser	14
Kart- och arkivmaterial	14
Litteratur	14
Tekniska och administrativa uppgifter	15
Bilagor	16
Bilaga 1. Schakttabell	16
Bilaga 2. Anläggningstabell	16
Bilaga 3. Fyndtabell	16

Figur 1. Undersökningsområdet markerat med en blå ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Under december 2019 genomförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i Trädgårdsgatan och Torggatan i de centrala delarna av Norrköping. Ingreppet gjordes i Norrköpings äldre stadslager (L2009:7173). Undersökningen genomfördes i samband med att E.ON Energidistribution AB skulle schakta inför nedläggandet av en ny elkabel. Vid schaktningen framkom tre grundmurar av äldre typ, ett raseringslager samt enstaka skärvor rödgods från 1600-tal.

Inledning

Med anledning av att E.ON Energidistribution AB skulle schakta inför nedläggande av en ny elledning längs med Drottninggatan, Trädgårdsgatan och Torggatan i Norrköping har Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Den berörda ytan ligger inom fornlämningen L2009:7173, Norrköpings äldre stadslager. Arbetet genomfördes på uppdrag av Länsstyrelsen i Östergötlands län och bekostades av E.ON Energidistribution AB. Fältarbetet utfördes 14 november 2019–28 november 2019 av Marcus Asserstam som också var projektledare och har sammanställt denna rapport.

Syfte och metod

Syftet med undersökningen var att i första hand tillse att fornlämning berördes i så liten omfattning som möjligt. Eventuella fornlämningar som framkom vid schaktningen skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning, och om möjligt dateras. Undersökningen genomfördes som en schaktningsövervakning under arbetets gång.

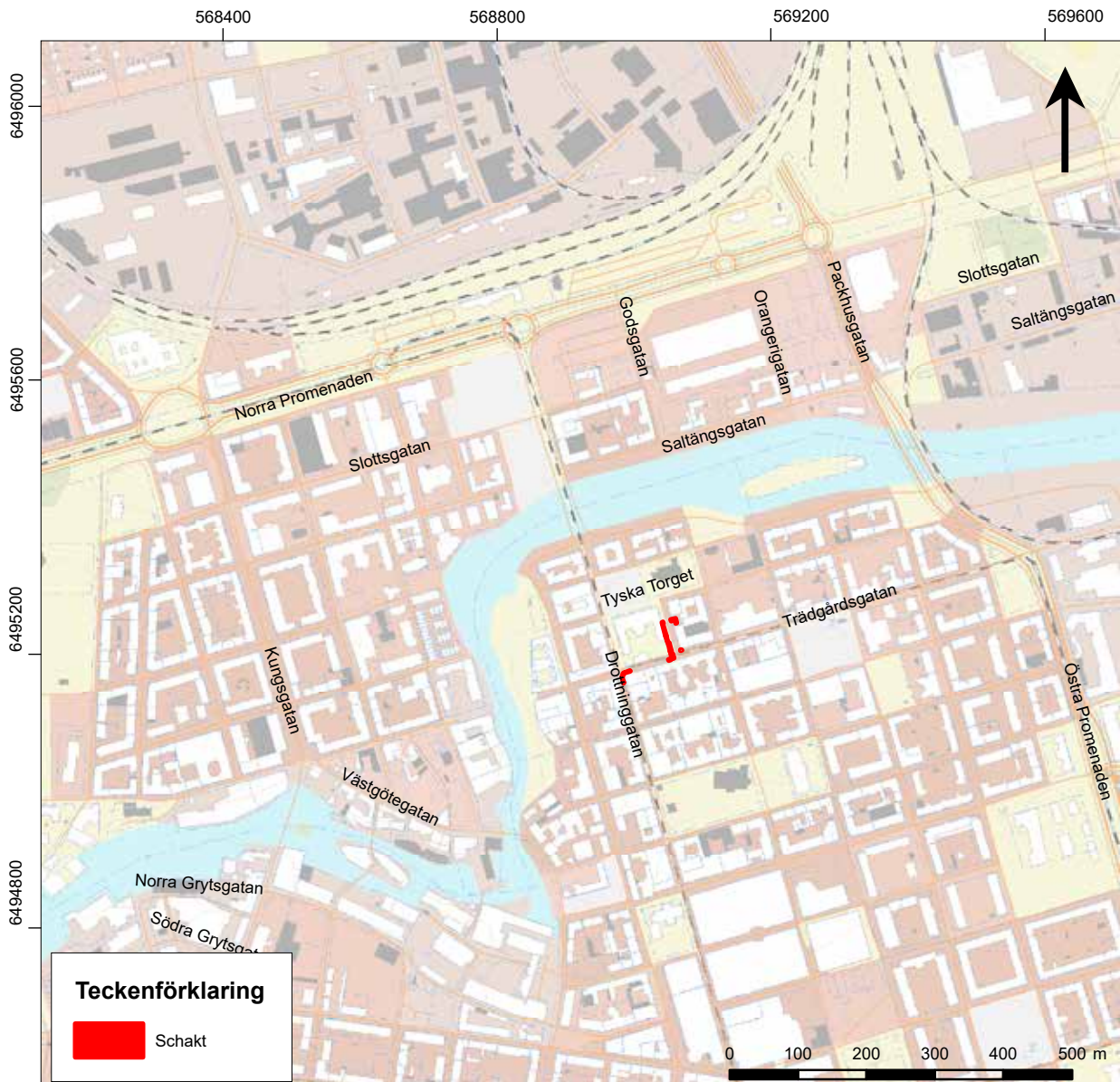
Schakten mättes in med RTK-GPS och beskrevs i text (bilaga 1). Fotografier togs över arbetets fortskridande.

Topografi och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet var beläget längs med Trädgårdsgatan och Torggatan i de centrala delarna av Norrköping (figur 2), mellan kvarteren Rådstugan och Lokatten.

Norrköpings historia

Norrköping fick stadsprivilegier under första hälften av 1300-talet, men stadens expansion kom att dröja till 1500-talets andra hälft då Gustav Vasa anlade en kungsgård, Norrköpings hus, och en utförselhamn. År 1613 anlade Johan III Johannisborg, ett residens med holländska förebilder. Under 1600-talet börjar även den ”nya staden” som den kallas att anläggas på Saltängen. Främst var det förmögna handelsmän som kom att bebygga området för att skapa ett representativt område i närheten till slottet. Under 1600-talet anlades även ett flertal industrier som kom att leda till en expansion av staden och under 1600-talet kom Norrköping att vara rikets andra stad storleksmässigt och även rikets ledande industristad. Under denna period växte planer fram på att ge staden ett tidsenligt vinkelrätt gatunät (Carlsson m.fl. 2014 och där anf. litt.).

Figur 2. Schaktsträckan markerad. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:10 000.

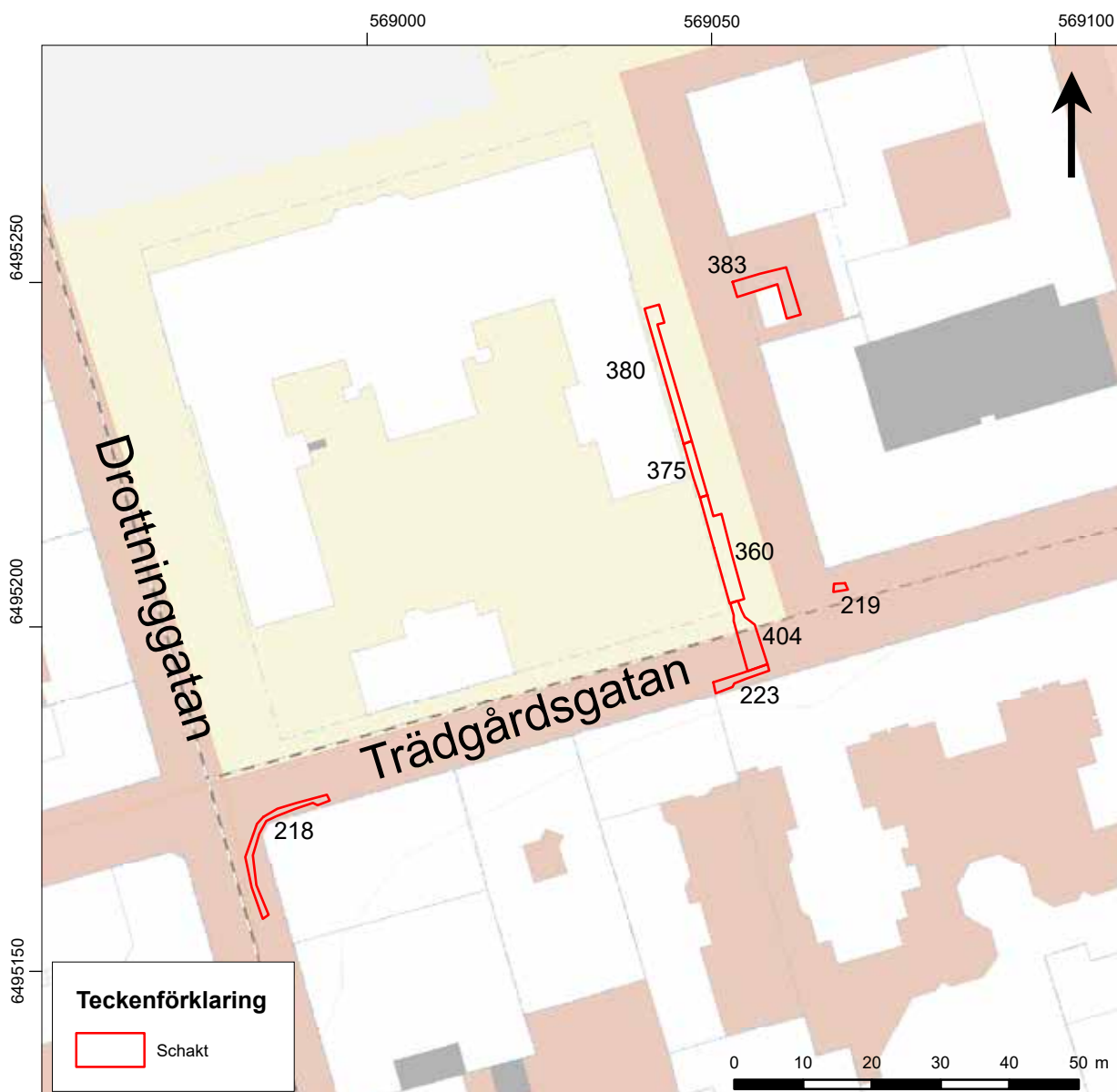
Dagens rådhus uppfördes 1907–1910, men platsen har hyst rådhus sedan åtminstone 1719, vilket ses på de bevarade kartor som finns över Norrköping. På de äldsta kartorna är endast tomten för rådhuset utmarkerad, men allteftersom blir kartorna mer detaljerade och vi får veta att det sydöstra hörnet mot Drottninggatan har hyst en poliskammare. Strax öster om Torggatan, mot Trädgårdsgatan har en *Corps de Gardet* funnits som hyste stadens vaktstyrka och på 1879 års karta (figur 3) är även ett cellfängelse utritat mellan poliskammaren och Corps de Gardet.

Undersökningsresultat

Undersökningens första schakt (schakt 218) grävdes i trottoar mellan två elskåp, längs med Drottninggatan för att runda hörnet in på Trädgårdsgatan åt öster. Schaktet var 25 meter långt med en varierande bredd mellan 0,6 och 1,0 meter. I schaktet förekom endast moderna fyllnadsmassor över flertalet sentida ledningar.

Ett mindre provschakt (schakt 219) grävdes strax öster om korsningen på Trädgårdsgatan/Torggatan. Syftet med schaktet var att undersöka möjligheten att använda befintlig kanalisation under Trädgårdsgatan och således slippa gräva av vägen med tillhörande spärväg. Den tidigare rördragningen visade sig inte vara användbar.

I västra delen av schakt 219 fanns rester efter en trolig husgrund (figur 6). Konstruktionen utgjordes av flera stenar placerade på varandra, sammanfogade med murbruk. Storleken varierade mellan 0,2 och 0,6 meter av obearbetade stenar. Stenkonstruktionen är inte avgränsad nedåt eller åt väster. Inga fynd i anslutning till konstruktionen

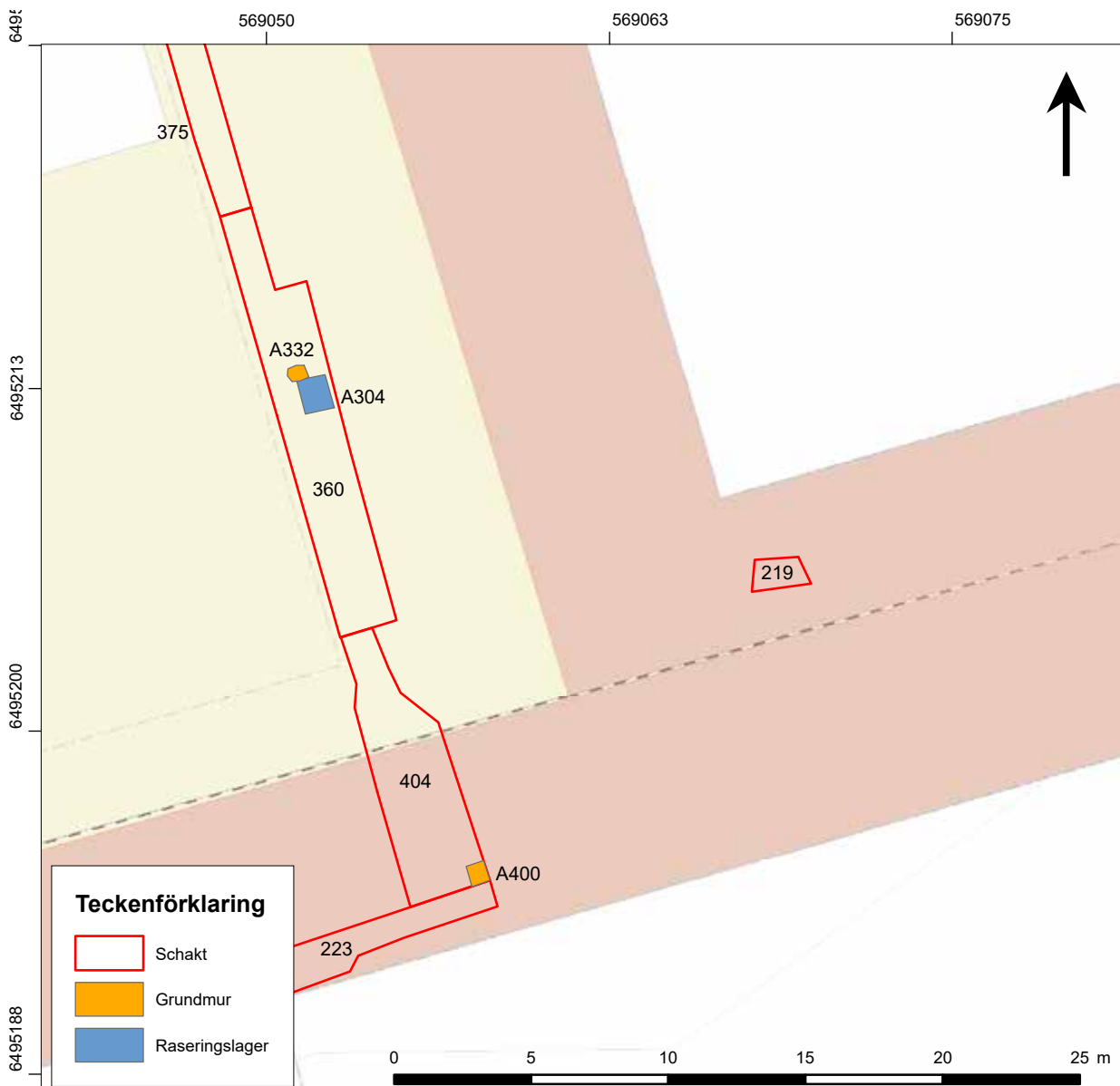

Figur 4. Schaktens lägen. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:1 000.

påträffades som kan bistå med tolkning om ålder och funktion. Konstruktionen mättes inte in med RTK-GPS, utan har endast fotats och beskrivits i text.

Sammanlagt grävdes en sträcka på 63 meter från elskåp på Trädgårdsgatan i söder och längs med Torggatan åt norr. Sträckan avslutades vid befintlig kanalisation under Torggatan som kunde nyttjas för att mata ny elkabel till östra sidan vid en transformatorstation. Sträckan grävdes i etapper och varje delschakt mättes in och har fått egna nummer (figur 4). Schaktbredd varierade mellan 0,8 och 3,0 meter.

I den södra delen, längs med trottoaren på Trädgårdsgatan (schakt 223), fanns endast moderna fyllnadsmassor. I den sydöstra delen av det schakt som grävdes över Trädgårdsgatan (schakt 404) framkom en grundmur (A400). Endast toppen av grundmuren var synlig vid schaktbotten och konstruktionen fortsätter ytterligare nedåt. Den framkomna delen var $0,75 \times 0,6$ meter stor (N-S) och bestod av större, ej bearbetade, stenar sammanfogade med murbruk. Grundmuren täcktes av omrörda raseringsmassor innehållande bland annat ben och fat av rödgods sannolikt hemmahörande i 1600-tal (figur 5 och 8).

Figur 5. Framkomna lämningar. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:250.

Figur 6. De påträffade sylstenarna i västra delen av schakt 219.

Norr om detta var marken störd av tidigare markingrepp, men cirka 17 meter norr om den södra grundmuren, i schakt 360, fanns bevarade delar av ytterligare en grundmur (A332) (figur 7) av liknande utseende som A400, med större, ej bearbetade sten sammanfogade med murbruk. Från muren och cirka 1,3 meter söderut fanns ett raseringslager av brun sand innehållande murbruk, tegel och kol. Detta lager, samt grundmuren, kom inte att grävas igenom. Schaktet flyttades istället en skopbredd åt väster för att där kunna följa tidigare ledningsschakt med omrörda massor.

Norr om detta grävdes två schakt (schakt 375 och 380) som tangerade varandra. Schaktbredden varierade mellan 0,8 och 1,0 meter och med ett djup på 0,6 meter. Delvis följdes tidigare kabelschakt, men även bredvid detta upplevdes marken omrörd. Möjligtvis kopplat till markingrepp i samband med uppförandet av rådhuset 1907–1910.

Schakt 383 grävdes runt transformatorstation i nordöst. Här fanns endast omrörda massor.

Figur 7. Grundmuren A332.

Figur 8. Rödgodsskärvorna av fat, troligen från 1600-tal. Skala 1:1.

Tolkning och diskussion

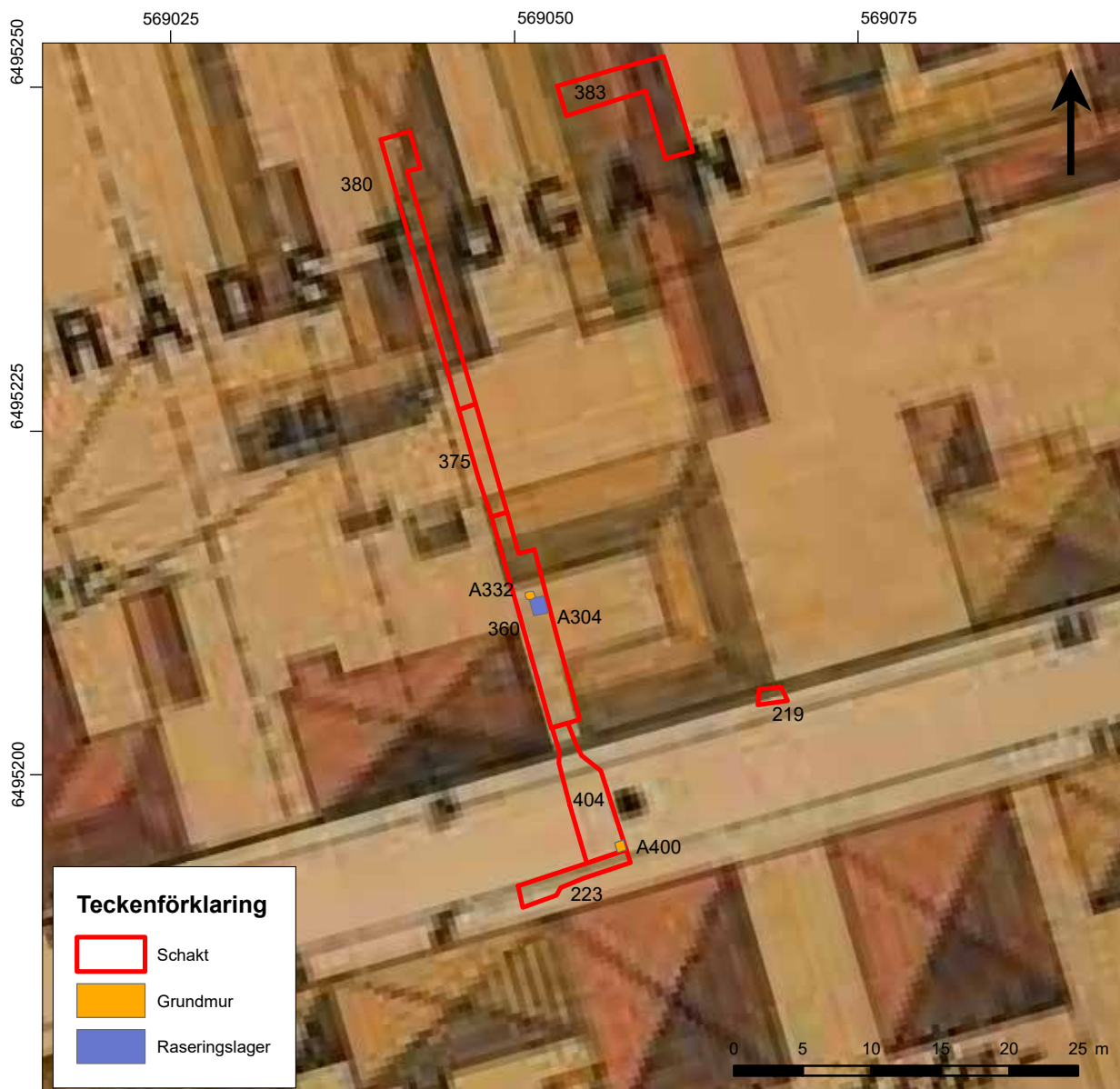
Överlag var marken i de olika schakten störd och bestod till stora delar av moderna massor eller omrörda massor. Detta till trots framkom det en del lämningar vid undersökningen.

De påträffade syllstenarna i schakt 219 kan möjligtvis höra till den byggnad som finns inom kvarteret rådstugan och som ses i figur 9. Syllstenarnas läge i schaktets nordvästra hörn sammanfaller väl med det sydöstra hörnet av denna byggnad.

Ytterligare två grundmurar påträffades som bedömdes vara av äldre snitt. A400 som påträffades i Trädgårdsgatan i det sydöstra hörnet av den längre schaktsträckan har inte med säkerhet kunnat knytas till någon byggnad på historiska kartor. Samtliga kartor som föregår 1879 års karta saknar i stort utmarkerade byggnader inom kvarteret Lokatten söder om Trädgårdsgatan. Det är först på 1879 års karta som byggnader har ritats ut och närmast A400 i sydöst finns nu en brandstation utritad. Bedömningen är dock att murens utformning är äldre än så vilket också stärktes av det lager som täckte muren och som innehöll rödgods från 1600-tal. Förvisso var detta lager delvis omrört, men ses ändå som en god indikator på att muren är av äldre snitt.

Den andra grundmuren, A332, som var av samma karaktär som A400, påträffades längre åt norr längs med Torggatan. Denna gata kom vid uppförandet av nya rådhuset under början av 1900-talet att få en ny sträckning från den tidigare placeringen längre åt väster där rådhuset idag står. Detta innebär att den undersökta sträckan längs Torggatan är inom tomtmark i kvarteret Rådstugan.

Det undersökta schaktet passerar utifrån den rektifierade kartan från 1879 strax öster om den byggnad som benämns Corps de Gardet. Utifrån äldre kartor förekommer denna byggnad på samma plats från åtminstone 1769. Grundmuren A332 tycks ligga mellan denna byggnad och en byggnad öster om denna. Om detta beror på rektifieringen av kartan och att lämningen hör till någon av dessa byggnader, eller om muren hör till en ytterligare äldre byggnad förblir oklart. Muren förekommer inom kvarteret Rådstugan, och även om denna undersökning inte kan klargöra vilken byggnad den hör till är det möjligtvis en myndighetsbyggnad. Genom att utgå från att muren utifrån ovan nämnda fyndmaterial är från 1600-tal eller äldre bör konstruktionselementen ses som tämligen påkostade. I en tid då de flesta byggnader var uppförda i trä, där de rika bosatte sig vid Saltängen och då tomten var myndighetsmark, kan en sådan tolkning med försiktighet göras.

Figur 9. Schakt och framkomna lämningar mot bakgrund av Norrköpingskartan från 1879.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Karta över sjö- och stapelstaden Norrköping år 1769. Utförd av lantmätare Jonas Brolin. Norrköpings stadsarkiv.

<https://www.norrkoping.se/kultur-och-fritid/bibliotek-och-arkiv/stadsarkiv/kartor.html>

Karta över Norrköping. Upprättad och utgiven av Norrköpings stads byggnadsnämnd år 1879. Upphovsman lantmätare Alfred Rudolf Lundgren. Norrköpings stadsarkiv.

<https://www.norrkoping.se/kultur-och-fritid/bibliotek-och-arkiv/stadsarkiv/kartor.html>

Litteratur

Broberg, B. 1984. Norrköping. *Medeltidsstaden 50*. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Rapport. Göteborg.

Carlsson, M., Bergman, A., Bertheu, M., Gustafsson, S., Johansson, M., Jonsson, L., Åkerhagen, A. 2014. *På de rikas bord – en undersökning av lämningar från 1600- och 1700-talet i kvarteret Gubben i Norrköping*. Arkeologisk undersökning. RAÄ S:t Johannes 96. Kvarteret Gubben 8. Norrköpings stad och kommun. Östergötlands län. Arkeologikonsult rapport 2014:2486.

Hedvall, R. *Hedvigs kyrka. Ett ledningsschakt för fasadbelysning rund kyrkan*. Östergötland. Norrköpings kommun. S:t Johannes socken. Norrköpings stad. Hedvigs kyrka. RAÄ 96:1. UV Öst rapport 2015:7.

Helmfrid, B. 1992. *Norrköpingshus*. Publikationsserie rörande Norrköpings och norrköpingsbornas kulturhistoria N:o 9. Norrköping.

Klange, J. 2017. *Lokatten 14*. PM angående arkeologisk undersökning i form av schaktövervakning inom RAÄ 96:1, fastigheten Lokatten 14, Sankt Johannes socken, Norrköpings kommun, Östergötland. Arkeologikonsult rapport 2016:3026.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM19143
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-14082-2019, 2019-11-14
<i>Kulturmiljöregistret uppdragsnr:</i>	201901375
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
<i>Undersökningsperiod:</i>	14–28 november 2019
<i>Personal:</i>	Marcus Asserstam (projektledare)
<i>Landskap:</i>	Östergötland
<i>Län:</i>	Östergötland
<i>Kommun:</i>	Norrköping
<i>Socken:</i>	Norrköping
<i>Fastighet:</i>	Gamla staden 1:1
<i>Fornlämning:</i>	L2009:7173, stadslager
<i>Fastighetskarta:</i>	64F 9GN Norrköping
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6495195/Y569057
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningssmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Arkivmaterial förvaras hos KM tills vidare.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd att fyndfördela.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Längd×bredd (m)	Djup (m)	Area (m ²)	Topografiskt läge	Beskrivning	Anläggningar
218	25×0,6–1,0	0,5	21	Schakt i trottoar	Schakt för elledning mellan två skåp. I schaktet endast moderna fyllnadsmassor	–
219	1,0×0,9	1,2	2	Schakt i gata	Provschakt för eventuell matning genom befintlig kanalisation.	–
223	8,5×0,8–1,5	0,9	10	Schakt i trottoar	Schakt för elledning mellan två skåp. I schaktet endast moderna fyllnadsmassor	–
360	16×1,2–3,0	0,6	32,5	Schakt i trottoar	Schakt för elledning.	Raseringslager (A304), grundmur (A332)
375	8×0,8	0,6	10,5	Schakt i trottoar	Schakt för elledning. I schaktet endast moderna fyllnadsmassor.	–
380	20,5×0,8–2,0	0,6	28	Schakt i trottoar	Schakt för elledning. I schaktet endast moderna fyllnadsmassor.	–
383	13×2,0–2,2	0,6	28	Schakt i parkering	Schakt för elledning. I schaktet endast moderna fyllnadsmassor.	–
404	10×1,0–3,0	0,8	25	Schakt i gata	Schakt för elledning. Korsar spårväg.	Grundmur (A400)

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Undersökt (%)	Beskrivning
A304	Raseringslager	0,75	0,6	–	–	Raseringslager av brun sand innehållande rikligt med murbruk, tegel och kol. Låg dikt an grundmur A332. Endast plandokumenterat. Ej avgränsat.
A332	Grundmur	0,7	0,55	–	–	Grundmur 0,7×0,5 meter (Ö–V). Endast toppen framme. Bestod av större, ej bearbetade, stenar sammanfogade med murbruk. Ej avgränsad.
A400	Grundmur	0,75	0,6	–	–	Grundmur 0,75×0,6 meter (N–S). Endast toppen framme. Bestod av större, ej bearbetade, stenar sammanfogade med murbruk. Täcket av omrört raseringslager. Ej avgränsad.

Bilaga 3. Fyndtabell

Nummer	Material	Sakord	Antal	Vikt (g)	Fragment	Kontext	Kontexttyp	Anmärkning	Notering	Gallrat
1	Keramik	Fat	2	77	Fragment	Lösfynd	Omrört raseringslager	Röd gods. Grön, gul och brun glasyr. 1600-tal.	Ovan/runt A400	x
2	Ben	Avfall	3	26,7	Fragment	Lösfynd	Omrört raseringslager		Ovan/runt A400	x